

ABATERI FRECVENTE ÎN EXPRIMAREA ACTUALĂ. SOLECISMUL

Lector univ. dr. Valerica SPORIȘ
Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

Abstract

The literary version of each language is defined by its normed character, which ensures, in fact, the phonetic-phonological, orthographic, orthoepic, lexical, semantic, etymological, morphological, and syntactical correctness. The knowledge and application of the linguistic and literary norms sets conditions on the correct, careful, unitary oral and written communication. *Correctness* is the general quality of the style which presupposes the strict compliance with the norms of the current literary version of a language within communication. Lack of compliance with the linguistic norms results in *deviation/ mistake*. A form of *deviation from correctness* is represented by the *solecism*. In a larger sense, solecism is defined as any type of *mistake, deviation from norms*, including the *breaking of etiquette, of decency*. This latter sense is preserved by the English language (*incongruence, absurdity, mistake, grammatical error, breaking of usage*), whereas French provides a specialized meaning to the term: *syntactical mistake, erroneous construction of an utterance*. Romanian retains its specialized meaning, *i.e. of grammatical and/or usage error*. The solecism occurs due to the speakers' lack of culture or to insufficient language knowledge. The category of speakers most likely to pertain to the phenomenon of solecism is made up of the ignorant people as regards the language field, as well as those learning a foreign language. The solecism can be manifested as: deviation from the rules of grammatical agreement; deviation as a consequence of improper use of some connectors etc.

Keywords: the linguistic and literary norms, correctness, deviation/mistake, the solecism, grammatical and/or usage error.

Varianta literară a oricărei limbi este definită prin caracterul ei normat, care asigură, de fapt, corectitudinea de natură: fonetică-fonologică, ortografică, ortoepică, lexicală, semantică, etimologică, morfologică, sintactică, stilistică. *Varianta literară (cultă, supradialectală) – orală și scrisă* – este aspectul cel mai îngrijit al limbii naționale. Are caracter *normat, elaborat, relativ unitar și stabil*.

Gramatica normativă este disciplina care impune normele variantei literare a limbii, semnaleză „un model” de limbă, având finalități didactice. Obiectivele principale ale acestui tip de gramatică sincronică sunt:

- promovarea, recomandarea normei gramaticale, deci a formelor și a structurilor impuse de varianta literară (corectă) a limbii;
- inventarierea, explicarea și condamnarea oricărei deviații de la normă, avându-se în vedere toate nivelurile lingvistice.

Gramatica normativă și corectivă se bazează pe conceptele de *corectitudine și normă*.

Corect – corectitudine – normă (lingvistică): ceea ce este acceptat sau impus de regulile variantei literare a limbii actuale; în conformitate cu anumite reguli, principii, dispoziții, norme lingvistice și literare în vigoare.

Norma lingvistică reprezintă un sistem de reguli, restricții sau constrângeri generalizate, fixate în timp, pe parcursul evoluției și perfecționării limbii (are caracter prohibitiv și coercitiv); se constituie într-un „model” de limbă, având dinamică și funcționalitate proprii. *Normele lingvistice* sunt reglementate de gramatici, dicționare, îndreptare ortografice, ortoepice și de punctuație.

Norma literară fixează regulile de exprimare orală sau scrisă corectă, cultivată, într-o anumită etapă din evoluția unei limbi, fiind promovată, în prezent, de Academia Română

(Hotărârea Adunării generale a Academiei Române, din 17 februarie 1993, privind revenirea la *â* și *sunt* în grafia limbii române; *DOOM*₂ ¹.

E. Coșeriu situează *norma* între *limbă* și *vorbire (uzaj)*, la primul nivel de abstractizare. *Norma lingvistică* arată „cum se spune”, având caracter „natural” și abstract, iar *norma literară*, „cum trebuie să se spună”, fiind concretă și convențională².

Modul în care aceste norme sunt aplicate sau nu în exprimare ține de stilul individual și/sau de un anumit stil funcțional, astfel că se impune să se aibă în vedere și *norme de natură stilistică*. Stilul, deși a fost definit ca *abatere, deviere* de la normă, include și se conturează din toate caracteristicile unui mesaj, atât din cele conforme normelor variantei literare, cât și din cele care se constituie în inovații sau abateri (intenționate sau neintenționate) de la aceste rigori, acceptate doar în stilurile neliterare și în stilul beletristic (unde devin resurse ale expresivității artistice).

Incorect – incorectitudine – abatere/greșeală: încălcare, nerespectare a regulilor impuse. *Abaterile de la normă* prezintă însă importanță în procesul evolutiv al limbii (abaterea poate deveni, în timp, normă), norma fiind deseori rezultatul generalizării unor greșeli: „(...) normele trebuie din când în când modificate pentru a le adapta la realitate.”³. Exemple: *ferăstrău* > *fierăstrău* (termeni aflați în variație liberă, *DOOM*₂); (fem., pl.) *căpșune* > *căpșuni* (termeni aflați în variație liberă, *DOOM*₂); (eu) *continuu* > ***continui*** (formă unică, *DOOM*₂) etc.

Abaterea de natură lingvistică înseamnă, deci, *îndepărtare de la norma limbii*. Ea se poate constitui în *greșeală (neintenționată)* sau *licență poetică (intenționată, justificată stilistic)*. Principalele cauze ale incorectitudinii sunt: necunoașterea sau cunoașterea insuficientă a limbii respective, ignoranța, neglijența, comoditatea/legea minimului efort, analogia⁴, confuzia lingvistică.

Deci, problema abaterilor se pune într-un fel în cazul stilului individual și în alt fel în cazul stilurilor funcționale ale variantei literare. Diferențierile continuă și în sistemul stilurilor funcționale (colective), întrucât ceea ce este acceptat și necesar estetic în stilul beletristic, de exemplu, nu este admis în stilul științific și nici în cel juridic-administrativ (oficial). Situațiile contextuale sunt foarte variate și impun evitarea absolutizărilor.

Din această perspectivă și cu asemenea nuanțări trebuie apreciate *calitățile* generale ale stilului (*claritatea, corectitudinea, proprietatea, precizia, puritatea*), de la respectarea cărora se pot identifica abateri reale și abateri impuse de specificul mesajului, justificate estetic sau expresiv.

Corectitudinea presupune respectarea în timpul comunicării, cu strictețe, a normelor variantei literare a limbii în vigoare (ex. „Problema este un cadru mental tensional în care un mănunchi de date, fapte și idei literare, structurate într-un anumit fel în jurul unei întrebări

¹ *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005/2010.

² Eugenio Coșeriu, *Introducere în lingvistică*, Cluj [-Napoca], Editura Echinoc, 1995; *Lingvistica integrală. Interviu cu Eugeniu Coșeriu*, realizat de Nicolae Saramandu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.

³ Al. Graur, *Gramatica azi*, București, Editura Academiei, 1973, p.24.

⁴ Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică, 1967; Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală*, București, Editura Humanitas, 2000, p.20-21.

euristice, declanșează și susțin activitatea de cunoaștere a gândirii (...).” (Vistian Goia, *Ipostazele învățării*, Cluj[-Napoca], Editura Napoca Star, 1999, p.95).

Una dintre *abaterile de la corectitudine* o constituie **solecismul**. Termenul provine din limba greacă: σολοικισμος (<*a vorbi incorect*) < denumirea orașului *Soloi*, colonie ateniană, unde se vorbea o greacă incorectă.

În limba română, termenul a ajuns prin filieră franceză: *solécisme* (<lat. *soloecismus*): „emploi fautif, relativement à la syntaxe, de formes par ailleurs existantes (ex. *Je veux qu’il vient. / Je veux qu’il vienne.*)”⁵.

În sens larg, solecismul este definit drept orice tip de *greșeală*, *abatere de la normă* în orice domeniu, inclusiv *încălcare a etichetei*, *a bunului-simț*. Această din urmă accepție este conservată de limba engleză: *incongruență*, *absurditate*, *greșeală*, *eroare gramaticală*, *încălcare a uzului*, în timp ce limba franceză specializează sensul: *greșeală de sintaxă*, *viciu de construcție a enunțului*. De aceea, indicat ar fi să folosim sintagma *solecism lingvistic*.

Limba română păstrează sensul specializat, de *eroare gramaticală* (sintactică) sau/și *de uzaj* într-o anumită perioadă: „greșeală de sintaxă în vorbirea literară; abatere neintenționată de la forma normală, folosită mai ales de scriitorii latini. Rezultă din nerespectarea regulilor sintactice de către vorbitori, ca o consecință a lipsei de cultură sau a necunoașterii limbii de către aceștia”⁶.

Deci, *solecismul* este abaterea care se definește drept *greșeală de sintaxă*, cauzată îndeosebi de incultura vorbitorilor sau de cunoașterea defectuoasă a limbii. De aceea, sensul acestui termen este de *eroare în utilizarea limbii*. Categoriile de vorbitori cele mai expuse solecismului sunt persoanele ignorante în ceea ce privește domeniul limbii și cei care învață o limbă străină.

Solecismul se poate manifesta ca:

➤ **abatere de la regulile acordului gramatical**

Exemple:

- ***Fiecare (dintre noi) avem rostul nostru.***
- „*Fiecare dintre noi facem ceea ce trebuie.*” (deputatul D. L., în emisiunea *Se întâmplă acum*, OTV, 18 nov. 2010)

Vorbitorul mai puțin instruit din punct de vedere lingvistic tinde să acorde atât verbul-predicat, cât și forma de posesiv cu un pronume (implicit sau explicit), cu funcție de atribut: *dintre noi*. Ceea ce nu conștientizează vorbitorul este faptul că pronumele nehotărâte, de genul: *fiecare*, *oricare* solicită acordul la persoana a III-a, singular: ***Fiecare (dintre noi) are rostul său.***; „*Fiecare dintre noi face ceea ce trebuie.*”.

- ***Care ești acolo?***

Același gen de greșeală există și în enunțul de mai sus, în care acordul se face greșit la persoana a II-a, singular, în locul persoanei a III-a, singular: ***Care este acolo?***

⁵ *Le Robert. Dictionnaire d’aujourd’hui*, Paris, Dictionnaires Le Robert, 1991, p.952.

⁶ Gheorghe Constantinescu Dobridor, *Dicționar de termeni lingvistici*, București, Editura Teora, 1998, p.296.

- „Suntem o echipă *care avem* finalul (...)” (M. I. – președinte club sportiv, în emisiunea *Special*, Sport.roTV, 3 octombrie 2010)

În enunțul de mai sus, acordul se face greșit la persoana I, plural, în locul persoanei a III-a, singular: „Suntem o echipă *care are* finalul (...)”.

- „În câteva minute la *Nașul* vă vom prezenta dovezile *ipocriziei* maxime ***practicată*** în trustul mogulului Voiculescu” (enunț afișat sub formă de *crawl*, în emisiunea *Nașul*, B1TV, 2 iunie 2010)

Constatăm aici lipsa mărcilor de acord al adjectivului cu cuvântul determinat, la genitiv: „dovezile *ipocriziei* maxime ***practicate***”.

Exemplul de mai sus este un model de *dezacord cazual*⁷, eroare gramaticală ce necesită explicații în două situații:

- când atributul este neizolat: regula gramaticală reclamă acordul total al formei participiale cu termenul pe care îl determină.

Participiul este perceput greșit doar ca regent în sintagma „***practicată*** în trustul mogulului Voiculescu”, nu și ca subordonat al substantivului *ipocriziei*.

- când atributul este izolat: norma acceptă, în variație liberă, acordul/dezacordul.

Caracterul parantetic slăbește legătura dintre regent și subordonat: „ (...) *ipocriziei* maxime, ***practicată*** în trustul mogulului Voiculescu”.

Virgula (în exprimarea scrisă) sau intonația (în exprimarea orală) sunt mărci relevante în stabilirea corectitudinii structurilor de acest gen.

- *Cel mai mare program voluntar de curățenie al țării* (...).

Acordul greșit al articolului posesiv cu termenul la distanță este o greșeală frecventă de exprimare. Indiferent de statutul gramatical al articolului posesiv (substitut, dublant, morfem cazual), situația complicată apare când substantivele (regentul și determinantul) nu au același gen și număr. Vorbitorul tinde să acorde articolul cu elementul-centru al enunțului, nu cu regentul său, așa cum este corect: „3000 de sibieni au participat în 25 septembrie la cel mai mare program voluntar de *curățenie a* țării (titlu de articol, în *Sibiu 100%*, nr.113, 2-8 oct. 2010, p.1).

Similare sunt situațiile în care articolul posesiv este precedat de structura: substantiv + *de* + substantiv: „Finalizarea *lucrărilor de construcție a* Centrului ASTRA pentru Patrimoniu” (titlu de articol, în *Sibiu 100%*, nr.118, 6-12 nov. 2010, p.6) – acord corect.

Aceași greșeală apare în cazul unei structuri coordonate: *cu sprijinul familiei și a școlii*, când se uită sau se neglijează reperul prepoziției: „Acest proiect nu ar fi fost posibil fără *sprijinul* Rețelei Electronice a Comunității Locale din fiecare comună și *al* programului Economia Bazată pe Cunoaștere.” (în *Sibiu 100%*, nr.119, 13-19 nov. 2010, p.10) – acord corect.

- „ (...) să acționeze în instanță *societatea a* cărei bun (...)” (un avocat, Antena1TV, emisiunea *Observator*, 17 nov. 2010)

⁷ G. Gruică, *Vârf de lance în dezacordul cazual*, în *Moda lingvistică 2007. Norma, uzul și abuzul*, Pitești, Editura Paralela 45, 2006, p.171-174.

Frecvent este acordul greșit, prin atracție, al articolului posesiv cu substantivul care îl precedă⁸. Aici acordul este dublu, încrucișat: substantiv + *al* + *care* + substantiv⁹: „ (...) să acționeze în instanță *societatea al cărei bun* (...).”

- *Expoziția al căruia vernisaj* (...).

Situația similară o constituie acordul greșit, prin atracție, al pronumelui *care*, în genitiv, cu substantivul pe care îl precedă¹⁰: *expoziția al cărei vernisaj* (...).

- *I-am oferit profesoarei însăși buchetul*.

Acordul adjectivului de întărire la genitiv-dativ¹¹, în special, la feminin, singular, ridică mari probleme de exprimare: *I-am oferit profesoarei înseși buchetul*.

- *I-am răspuns prompt băiatului cel mare*.

Acordul articolului demonstrativ cu regentul nominal, la genitiv-dativ, este, de asemenea, neglijat: *I-am răspuns prompt băiatului celui mare*.

- *Mama băiatului acesta a sosit acum*.

Adjectivul demonstrativ este supus aceluiași regim: *Mama băiatului acestuia a sosit acum*.

➤ **abatere ca urmare a folosirii improprii a unor relatori**

Exemple:

- *Vreau ca să plec*.

Aici se încalcă regula utilizării conjuncției. Completiva directă nu se introduce niciodată prin *ca să* (acesta fiind un conector specializat pentru introducerea circumstanțialei de scop): *Vreau să plec*.

- *Am venit pentru ca să te meditez*.

Deseori, vorbitorul ignorant confundă cauza cu scopul: *Am venit ca să te meditez* (scop). Ba mai mult, utilizează un conectiv subordonator semicontaminat, ca în exemplul de mai sus: *pentru ca să*.

- „(...) lucru *care*-l știe și el.”; „(...) promptitudinea *care* a avut-o (...)” (M. R., GSPTV, emisiunea, *Meciul zilei*, 18 nov. 2010)

O greșeală excesiv de frecventă în exprimarea actuală o reprezintă omiterea, în cadrul acuzativului, a prepoziției *pe* înaintea conectorului *care*, introducând o atributivă¹²: „(...) lucru *pe care*-l știe și el.”; „(...) promptitudinea *pe care* a avut-o (...)”

⁸ Ilie Ștefan Rădulescu, *Să vorbim și să scriem corect. Erori frecvente în limbajul cotidian*, București, Editura Niculescu, 2002, p.118-119.

⁹ G. Gruică, *Al și frații săi (a, ai, ale, alor)*, în *op. cit.*, p.201-205.

¹⁰ Ilie Ștefan Rădulescu, *op. cit.*, p.126-127.

¹¹ G. Gruică, *În curtea adjectivului*, în *op. cit.*, p.187-196.

¹² Ilie Ștefan Rădulescu, *op. cit.*, p.123-125.

- *Am pierdut datorită lui.*
- *Am câștigat din cauza lui.*

Aici, problema care se pune are în atenție semul [±Favorabil]. De regulă, prepoziția *datorită* se folosește în contexte „favorabile”: *Am câștigat datorită lui.*, iar locuțiunea prepozițională *din cauza*, în contexte „nefavorabile”: *Am pierdut din cauza lui.*

- „*Ori*, din acest punct de vedere, alegerea nu a fost prea ușoară. (...) *Ori*, se pare că, în ceea ce privește scriitura Eului, *Confesiunile* au fost foarte contestate pe ambele maluri ale Rinului.” (*Introducere la Experiența Eului în literatura europeană contemporană din Est și Vest*, Sibiu, 2010, p.13, 15)

Confuzia între *or* (conectiv adversativ) și *ori* (conectiv disjunctiv) este de notorietate: „*Or*, din acest punct de vedere, alegerea nu a fost prea ușoară. (...) *Or*, se pare că, în ceea ce privește scriitura Eului, *Confesiunile* au fost foarte contestate pe ambele maluri ale Rinului.”

➤ **abatere ca urmare a folosirii semiadverbului restrictiv *decât* în absența negației verbale**

Este o manifestare a vorbirii neîngrijite, foarte răspândită în ultima vreme: *Are decât 2 ani.*

Constatăm aici lipsa mărcii negației: *nu* și confuzia lui *decât* cu adverbul *numai*: *Nu are decât 2 ani. / Are numai 2 ani.*

Cunoașterea și aplicarea normelor lingvistice și literare condiționează realizarea unei comunicări orale și scrise corecte, îngrijite, unitare.

Însă, ca majoritatea abaterilor, solecismul poate deveni *figură de stil*: „Catindatul: (...) dar știi, orișicât poți zice, trebuie *pentru ca să-ți faci o carieră ca tânăr...*” (I. L. Caragiale, *D-ale carnavalului*).

* * *

Consiliul Național al Audiovizualului a început să monitorizeze posturile de radio și de televiziune în privința corectitudinii limbii române, începând cu toamna anului 2007, deoarece s-a constatat **persistența îngrijorătoare a unor erori elementare**. S-au desfășurat aproximativ trei secvențe de monitorizare în fiecare an.

Consiliul Național al Audiovizualului a atras atenția, în dese rânduri, asupra creșterii erorilor de limba română în cadrul emisiunilor posturilor de televiziune publică. Astfel, s-a constatat că **greșelile privind sintaxa** sunt cele mai frecvente erori ce apar în emisiunile radio și TV, conform studiului realizat de Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti” din București.

(*Proiectul Consiliului Național al Audiovizualului de a monitoriza greșelile de limbă română*
(www.cna.ro)